

https://doi.org/10.31516/2410-5333.061.07¹

УДК 378.091.32:004.773.7:[002+02+930.25]

О. М. Тур

доктор педагогічних наук, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

1.oksanetur@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-2754-9963

Л. І. Дерев'яно

кандидат філологічних наук, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

derevyanko.adyl@gmail.com

https://orcid.org/0000-0001-6271-6571

**ІНТЕРАКТИВНА ЛЕКЦІЯ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ
В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**

Розглянуто поняття «класична лекція» й «інтерактивна лекція» як дидактичний метод формування професійно-комунікативної компетентності в структурі професійної підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи; зосереджено увагу на значенні використання інтерактивної лекції, зокрема вказано на її здатність підсилювати мотивацію студентів до навчання, усебічно сприяти вирішенню проблеми підвищення якості професійної підготовки, а в подальшому й конкурентоздатності на сучасному ринку праці майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної галузі; досліджено й проаналізовано різновиди інтерактивної лекції, як-от лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-конференції, лекції-екскурсії; наведено приклади використання інтерактивних лекцій під час вивчення різноманітних дисциплін циклу професійної підготовки.

Ключові слова: *інформація, бібліотечна та архівна справа, освіта, якість підготовки кадрів, професійно-комунікативна компетентність, метод навчання, інтерактивна лекція, лекція-конференція, лекція-екскурсія, лекція із запланованими помилками.*

O. Tur

Doctor of Pedagogical Sciences, Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University, Poltava, Ukraine

L. Derevyanko

Candidate of Philological Sciences, Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University, Poltava, Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

INTERACTIVE LECTURE AS A METHOD OF TEACHING IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS

Problem statement. An important condition for the effective training of future specialists in information, library and archival affairs is the use of interactive didactic methods during classes. One of the common methods is the lecture method, which today should acquire the features of an interactive lecture, and its use should ensure the quality of professional and communicative competence of future professionals in the information and library field as an integral part of their professionalism. The proposed study is relevant because the interactive lecture is able to increase students' motivation to learn, comprehensively contributes to solving the problem of improving the quality of their training, and further competitiveness in the modern labor market.

The methodology of this study includes methods of analysis (study of documentary information — educational program, curricula; educational and methodological complexes of disciplines), selection (study of the problem in terms of individual disciplines), systematization (bringing the results into a certain system).

The result of this study is to determine the importance of using different types of interactive lectures (lectures with planned mistakes, lectures-conferences, lectures-excursions) in the training of future professionals in information, library and archival affairs and provide practical advice to teachers.

The scientific novelty of the study is that for the first time the use of the method of interactive lecture in the lessons of professional training of future specialists in information, library and archival affairs has been studied and described. It is offered to apply for formation of professional and communicative competence of the specified expert lectures with the planned mistakes, lectures-conferences, lectures-excursions. Specific recommendations were given to teachers on conducting these types of interactive lectures, the results were summarized and brought into a single system.

The practical significance of the article is that its results can be used in further research on the selected topic. At the same time, the scientific results of this study can serve as material in the process of improving the educational and professional program of the specialty.

Keywords: *information, library and archival affairs, education, quality of training, professional and communicative competence, method, interactive lecture, lecture-conference, lecture-excursion, lecture with planned errors.*

Постановка проблеми. Важливою умовою ефективної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи є використання інтерактивних дидактичних методів під час проведення аудиторних занять. Одним із поширених методів, застосовуваних в освітньому процесі підготовки фахівців, є метод лекції, який сьогодні має набути ознак інтерактивної лекції, а його використання має забезпечувати якісне формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної галузі як невід'ємного складника їхнього професіоналізму. У зв'язку з цим

уважаємо пропонуване дослідження актуальним, оскільки саме інтерактивна лекція здатна підвищити мотивацію студентів до навчання, всебічно сприяє вирішенню проблеми підвищення якості їхньої професійної підготовки, а в подальшому й конкурентоздатності на сучасному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблема була предметом вивчення багатьох науковців, зокрема увагу зосереджували на: підходах до вибору інтерактивних методів навчання (Г. Малик), їхніх пріоритетних характеристиках (О. Баліцька), провідних ознаках (О. Пометун), структурних компонентах (Г. Малик), класифікації дидактичних інтерактивних методів, використанні їх у навчанні студентів за різними спеціальностями (О. Баліцька, Г. Єрмолаєва, О. Пометун, М. Шмельова), модернізації вищої освіти, зокрема бібліотечно-інформаційної (А. Соляник) тощо. Проте на сьогодні питанню використання інтерактивних методів у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи увага приділена недостатньо, що й зумовлює актуальність теми нашої наукової статті.

Мета статті — проаналізувати різновиди інтерактивної лекції у процесі професійної підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Відповідно до мети, під час дослідження використано методи *аналізу* (вивчення документної інформації — освітньої програми, навчальних планів; навчально-методичних комплексів дисциплін), *вибору* (дослідження проблеми у розрізі окремих навчальних дисциплін), *систематизації* (приведення отриманих результатів у певну систему), *класифікації* (впорядкування різновидів інтерактивної лекції).

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковому дискурсі лекцію визначають як метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Розглядаючи класичну лекцію у вищій школі, А. Кузьмінський зауважує, що зовні лекція схожа на монолог, але з психологічного погляду — це складний діалог: «По-перше, у студентів є запитання (навіть записані зі слів педагога у зошиті на початку лекції); вони чекають відповідей. По-друге, викладач має уміти ставити себе на місце студентів і висувати від їхнього імені запитання: “А для чого мені це потрібно?” із пізнавального й професійного погляду. По-третє, створюючи проблемні ситуації, разом зі студентами виокремлюючи проблемні завдання, викладач знову-таки вдається до діалогу» (Кузьмінський, 2017, с. 290–291). Спираючись на концепцію традиційного навчання, можна прослідкувати розвиток лекції від класичної до такої, де створені реальні умови для взаємодії її учасників, що обговорюють теоретичні питання, і яка уже перестає бути власне лекцією.

Відповідно до цього спеціалісти виокремлюють лекцію-бесіду, лекцію-прес-конференцію, лекцію-диспут, лекцію-провокацію, кіно(відео)лекцію, лекцію-візуалізацію, лекцію із застосуванням техніки зворотного зв'язку, бінарну лекцію та інші (Баліцька, 2015, с. 134). За допомогою означених лекцій задається послідовний перехід від простого передавання інформації до активного засвоєння її змісту із залученням механізмів теоретичного мислення, психічних функцій. У цьому процесі зростає внесок самих студентів в обговорення змісту, зростає роль діалогічної взаємодії і спілкування під час лекції, підсилюється значення соціального контексту при формуванні професійно важливих якостей особистості фахівця.

На думку О. Пометун, «...зробити лекцію активним і навіть інтерактивним методом навчання можливо. І якщо викладач вирішив змінити свою діяльність у навчальному процесі, то першим кроком до цього має стати внесення змін саме в лекцію як у найбільш відомий метод навчання» і додає, що інтерактивні лекції «...не тільки забезпечують трансляцію інформації, але й привертають увагу слухачів до найбільш важливих проблем і питань. Під час обговорення використовується досвід і знання слухачів, активізується їхня пізнавальна діяльність. Учителю має можливість отримати зворотний зв'язок, дані про успіхи та ускладнення...» (Пометун, 2017, с. 76).

З метою формування ПКК майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи у процесі професійної підготовки ми використовуємо різні види інтерактивної лекції, з-поміж яких особливу увагу звертаємо на *лекцію із заздалегідь запланованими помилками, лекцію-конференцію та лекцію-екскурсію*. Проведення таких лекцій передбачає організацію передусім фронтальної роботи — взаємодію викладача і студентів, коли всі студенти одночасно виконують однакову роботу, обговорюють, порівнюють і узагальнюють отримані результати. Організація фронтальної роботи надає можливість працювати з усіма студентами одночасно, спілкуватися з ними, залучати їх до обговорення питань, що розглядаються на лекції. Це сприяє, по-перше, розвитку взаємної довіри між студентами, а також між студентами та викладачем, по-друге, вихованню почуття колективізму, по-третє, формуванню вміння активно слухати, обмінюватися думками, порівнювати їх зі своїми, логічно міркувати, аналізувати думки інших, знаходити помилки в судженнях тощо. Усе це уможливорює формування відповідного рівня ПКК як важливого складника професіоналізму майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Проаналізуємо більш детально використання зазначених вище різновидів інтерактивної лекції.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками. Необхідність розвитку у студентів — майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної

галузі вмінь оперативно аналізувати професійні ситуації, виступати в ролі експертів, опонентів, рецензентів, виокремлювати неправильну чи неточну інформацію зумовлює необхідність розроблення й використання в процесі їхньої професійної підготовки лекції із заздалегідь запланованими помилками. Така лекція, зазначає В. Ортинський, розрахована на стимулювання студентів до постійного контролю пропонованої інформації, пошуку помилок (Ортинський, 2019, с. 201).

На етапі підготовки до проведення лекції із заздалегідь запланованими помилками необхідно навмисно ввести до її тексту певну кількість помилок змістового чи фактологічного характеру, про що на початку самої лекції повідомити студентам. Їхнє завдання — знайти ці помилки та виправити їх. Наприклад, розглядаючи розвиток діловодства у XV–XIX ст., зокрема колегіальне діловодство (дисципліна «Концепція професійного спрямування. Вступ до фаху»), до його характерних особливостей можна додатково ввести кілька ознак наказового діловодства, яке студенти вивчали напередодні. Уважний студент, який опанував матеріал минулої лекції, зможе одразу помітити помилку і, відповідно, виправити її. Така робота сприяє систематизації знань, розвитку мотивації до опанування новими знаннями, бажання знайти й виправити помилки. Досвід читання лекцій із заздалегідь запланованими помилками свідчить, що студенти не одразу, але з часом, як правило, починають знаходити заплановані помилки (їх перелік слід надати на заключному етапі заняття), а це вказує на розвиток їхньої довільної уваги, пам'яті, активної мисленнєвої діяльності.

Згодом, під час проведення лекції із заздалегідь запланованими помилками, варто залучати студентів до групових форм роботи, — почати заняття з розподілу студентів на кілька підгруп, завданням кожної з яких буде першими знайти й виправити всі заплановані помилки. Така робота значно підвищує мотивацію студентів до навчання й спілкування, пробуджує дух змагання, зацікавлює тим, що студенти підгрупи, яка одержить перемогу, мають право дати завдання студентам інших підгруп. Це може бути завдання творчого характеру, наприклад, підібрати п'ять-сім висловлювань відомих людей про інформацію і її роль у житті людини або п'ять-десять прислів'їв про важливість навчання тощо, також можна поставити завдання підготувати інформаційне повідомлення на 3–5 хв. на тему «Фахівець із надання інформації: основні робочі місця» та ін. Перевіркою виконання таких завдань бажано розпочинати роботу на практичних заняттях.

Отже, лекція із заздалегідь запланованими помилками не лише виконує діагностичну та контрольну функції, але й також стимулює активну мисленнєву діяльність студентів, їх комунікативну взаємодію,

розвиває увагу, пам'ять, сприймання, формує емоційно-вольову сферу, виховує культуру поведінки, тобто сприяє формуванню у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи високого рівня ПКК як важливого складника їхнього професіоналізму.

Лекція-конференція. Така лекція зосереджує і мобілізує духовні сили студентів, розвиває пізнавальні інтереси, забезпечує повноцінне повторення й закріплення навчального матеріалу. Як указує В. Оргинський, лекцію-конференцію «проводять як науково-практичне заняття, із поставленою проблемою й системою доповідей, тривалістю 5–10 хв. Кожен виступ репрезентує логічно завершений текст, заздалегідь підготовлений у межах запропонованої викладачем програми. Сукупність представлених текстів дасть змогу всебічно висвітлити проблему. Наприкінці лекції викладач підбиває підсумки самостійної роботи й виступів студентів, доповнюючи або/та уточнюючи запропоновану інформацію, і формулює основні висновки» (Оргинський, 2019, с. 201).

Отже, готуючи лекцію-конференцію, наприклад, із дисципліни «Лінгвістичні основи документознавства», можна завчасно запропонувати 3–4 студентам підготувати певні теми для доповіді, які б послідовно розкривали загальну тему заняття «Редагування текстів офіційно-ділового стилю». Слід зауважити, що студентам потрібно надавати індивідуальні консультації по суті питання й добору літератури, тим самим організовуючи індивідуальну роботу майбутніх фахівців. Решті студентів можна порадити підготуватися до обговорення, щоб під час самої лекції вони змогли ставити доповідачам запитання, висловлювати критичні судження і доповнення. Під час проведення лекції-конференції «викладач може дещо узагальнити матеріал, допомогти “лектору-початківцю” з числа студентів, якщо йому не зовсім вдається відповісти на питання аудиторії» (Баліцька, 2015, с. 136) або запропонувати охочим слухачам надати таку допомогу. Для більш ефективного проведення, така лекція, на наш погляд, потребує зміни просторового розташування слухачів: слід розміщувати студентів не один за одним, а у вигляді амфітеатру, що одразу змінить психологічний клімат в аудиторії, сприятиме діалогічному включенню у спілкування, зокрема за допомогою невербальних засобів — пози, міміки, жестів тощо, активізує бажання висловити думки з приводу проведеного заняття, внести пропозиції щодо покращення підготовки, організації і проведення таких лекцій.

Використання методу лекції-конференції має, без перебільшень, важливе значення для формування ПКК як важливого складника професіоналізму у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи: її системна організація і проведення значно підвищує роль самопідготовки студентів, сприяє вихованню у них самостійності,

упевненості у власних силах; підготовка і презентація доповідей, критичні виступи розвивають мислення, формують інтерес, перетворюють малоефективну традиційну лекцію в захоплююче порівняння думок, поглядів, відстоювання власних позицій і переконань у вільній дискусії тощо.

Лекція-екскурсія. Слово «екскурсія» латинського походження, воно означає «вилазку», відвідування якогось місця чи об'єкта з метою його вивчення. Лекція-екскурсія — це особлива організація взаємодії викладача і студентів. Як вказує О. Баліцька, вона «...проводиться не у звичайній для всіх аудиторії, а передбачає виїзд безпосередньо до ... музеїв, полігонів тощо. Сама обстановка стає своєрідною наочністю, яку неможливо відтворити в умовах навчального закладу» (Баліцька, 2015, с. 136–137).

У процесі вивчення дисциплін професійної та практичної підготовки («Архівознавство», «Бібліотекознавство та книгознавство», «Музеєзнавство», «Інформаційно-аналітична діяльність») для студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» під час проведення лекцій важливого значення набуває організація екскурсій до бібліотек, архівів, музеїв навчального закладу та міста, ознайомлення з роботою їхніх структурних підрозділів, документними ресурсами, які забезпечують і обслуговують діяльність організації та її управління, матеріально-технічним оснащенням тощо.

Під час лекції-екскурсії безумовно виникає жваве обговорення отриманої інформації, викладач відповідає на запитання студентів і ставив запитання сам, на які студенти, як показує досвід, добровільно дають відповіді, доповнюючи одне одного, обмінюючись думками. Наприкінці заняття під час підбиття підсумків і узагальнення отриманої інформації, студентам можна дати групові й індивідуальні завдання, наприклад, зробити записи про основні враження, підготувати есе тощо.

Доцільно використовувати й інший варіант проведення лекції-екскурсії, із організацією диференційованої групової роботи студентів (переважно у структурних підрозділах освітнього закладу — відділі кадрів, навчальному відділі, архіві, бухгалтерії, відділі працевлаштування та ін.): групу студентів треба поділити на підгрупи, кожна з яких має отримати свій маршрут екскурсії та своє завдання (*ознайомитися..., проаналізувати..., знайти..., вивчити..., порівняти...* тощо). На початку другої години лекції студенти групи мають зібратися в призначеному місці (наприклад, лекційній аудиторії), де прозвітувати перед викладачем та іншими студентами щодо вирішення поставлених перед ними завдань, відповісти на питання, обговорити дискусійні моменти, внести пропозиції щодо поліпшення роботи підрозділу.

За допомогою комп'ютерної техніки та мережі Інтернет (web-тур) можливе проведення на практичних та семінарських заняттях, спецкурсах, предметних гуртках тощо мінілекцій-екскурсій з організацією фронтальної роботи студентів. Застосування інтернет-технологій для відвідання музеїв в онлайн-режимі значно скоротить час на подолання відстані, розширить світогляд, сприятиме набуттю нових знань, формуванню ціннісного ставлення до культурного надбання людства. Так, наприклад, на заняттях з музеєзнавства можна використовувати сайт: «Віртуальний тур українськими музеями просто неба» — <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>; на заняттях із бібліотекознавства та книгознавства — сайт «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського»: <https://museum-portal.com/ua/museum/natsionalna-biblioteka-ukrainy-im-v-i-vernadskogo>; на заняттях з інформаційно-аналітичної діяльності — сайт «Музей Інституту проблем реєстрації інформації»: <https://museum-portal.com/ua/museum/muzej-institutu-problem-reyestratsii-informatsii> тощо.

Підсумовуючи, зауважимо, що проведення лекцій-екскурсій сприяє накопиченню у студентів-майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи наукових, життєвих фактів, збагачує чуттєвий досвід, формує уміння помічати, бачити окремі деталі, їх місце в загальній системі взаємообумовлених явищ, сприяє розвитку емпіричного мислення, виховує зацікавленість, уважність, візуальну культуру, морально-естетичне ставлення до дійсності, тобто сприяє ефективному формуванню їхнього професіоналізму.

Висновки. Отже, використання дидактичного методу інтерактивної лекції спонукає майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної галузі до активної мисленнєвої та професійно-комунікативної діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом, спрямовує їх головним чином не на отримання готових знань, їх запам'ятовування й відтворення, а на самостійне оволодіння знаннями, забезпечує розвиток пізнавальних інтересів і здібностей, творчого мислення, умінь і навичок самостійної розумової праці, формування ПКК як невід'ємного складника професійної компетентності.

Перспективою подальших досліджень є розвідки, зосереджені на питаннях щодо використання різноманітних форм та засобів організації професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Список посилань

- Баліцька, О. (2015). Інноваційні технології у викладанні лекцій для вищих навчальних закладів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 43, 134–137.

- Єрмолаєва, Г. (2021). Використання методу сторітелінгу в процесі викладання фахових дисциплін для бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Вісник ХДАК*, 59, 44–52.
- Кузьминський, А. І. (2017). *Педагогіка вищої школи*. Знання.
- Малик, Г. (2011). *Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього документознавця* [Дис. канд. пед. наук]. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ.
- Ортинський, В. (2019). *Педагогіка вищої школи*. Центр учбової літератури.
- Пометун, О. (2017). *Інтерактивні методика та система навчання*. Шкільний світ.
- Соляник, А. (2017). Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*, 1, 21–24.
- Шленьова, М. (2021). Гейміфікація як інструмент підвищення ефективності навчання майбутніх бібліотекарів. *Вісник ХДАК*, 59, 53–58.

References

- Balitska, O. (2015). Innovative technologies in teaching lectures for higher education institutions. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemu*, 43, 134–137. [In Ukrainian].
- Ermolaeva, G. (2021). Using the storytelling method in the process of teaching professional disciplines for bachelors of information, library and archival affairs. *Visnyk KhDAK*, 59, 44–52. [In Ukrainian].
- Kuzminsky, A. I. (2017). *Pedagogy of high school*. Znannia. [In Ukrainian].
- Malik, G. (2011). *Pedagogical conditions of realization of the competence approach in professional training of the future document scientist* [Dis. Candidate of Pedagogical Sciences]. Borys Grinchenko University of Kyiv. Kyiv. [In Ukrainian].
- Ortinsky, V. L. (2019). *Pedagogy of high school*. Tsentr uchbovoi literatury. [In Ukrainian].
- Pometun, O. (2017). *Interactive methods and learning system*. Shkilnyi svit. [In Ukrainian].
- Solyanik, A. (2017). Current trends in the modernization of higher library and information education in Ukraine. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 1, 21–24. [In Ukrainian].
- Shlenova, M. (2021). Gamification as a tool to increase the effectiveness of training of future librarians. *Visnyk KhDAK*, 59, 53–58. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 04.02.2022